

1958 HET EINDE VAN 't EIND HELVOIRT

Een beschrijving van het gesloopte begin van de Molenstraat,
de laatste bewoners en de eigenaren

Foto: Kruispunt in Helvoirt met de N65, de Oude Rijksweg, de Torenstraat en de Molenstraat

Naar rechts, richting het zuiden, de Molenstraat naar Haaren; naar links, richting het noorden, de Torenstraat naar het dorp Helvoirt; naar boven, richting het oosten, naar Vught en naar beneden, richting het westen, naar Tilburg/Breda.

Het gesloopt stukje Helvoirt ligt in het (omkaderde) hart van deze foto, ten zuiden van de Oude Rijksweg en direct ten oosten en ten westen van de Molenstraat.

Foto: beeldbank.rws.nl/ Rijkswaterstaat

INLEIDING

Eind jaren vijftig van de 20ste eeuw werd de rijksweg 's-Hertogenbosch-Tilburg/Breda (N65) vierbaans en in Helvoirt in zuidelijke richting verlegd. Tien woningen werden gesloopt, waarvan sommige met een lange geschiedenis. Hierdoor verdween in Helvoirt een pleintje dan in vroegere jaren 't Eind werd genoemd. Door de ondertunneling van de N65 in de jaren twintig van de 21ste eeuw zal iets van dat pleintje worden hersteld, maar dan zonder die woningen. Over een van die woningen is in het BHIC al verteld.¹ In deze beschrijving aandacht voor de andere gebouwen en hun laatste bewoners sinds de 19de eeuw.

Ter oriëntatie eerst een kadastraal plan uit 1832 en een uit die sloopjaren. In hoofdstuk 2 aandacht voor die rijksweg en dat kruispunt in Helvoirt. In hoofdstuk 3 twee details van een kadastrale hulpkaart uit 1838 met een lijst met namen van toenmalige eigenaars. Deze details en lijst zijn vanaf hoofdstuk 4 en volgende het uitgangspunt voor de beschrijving van de gesloopte gebouwen, hun eigenaren en bewoners.

¹ Rosen Haeghe <https://www.bhic.nl/ontdekken/verhalen/vijf-families-en-een-landhuis>

1. HET KRUISPUNT RIJKSWEG/MOLENSTRAAT voorheen genoemd 't EIND

< Detail uit het kadastrale plan 1832

Op dit plan uit 1832 is het gehele gebied weergegeven ten zuiden van de weg van Breda naar 's-Hertogenbosch en ten oosten en westen van Molenstraat in Helvoirt zoals dat omstreeks 1958 nodig was voor de verlegging van de N65.

De gebouwen op de percelen 463 en 464 ★ zijn in het begin van de 19de eeuw gesloopt in opdracht van de bouwheer van Mariënhof

Zwarte Leeuw een plein, waaraan behalve de Zwarte Leeuw ook andere huizen en herbergen stonden. Uit de Hattinga-Atlas van Staats Brabant (1740)⁴ blijkt dat er vanuit de Molenstraat, behalve via de Kerkstraat (thans Torenstraat) ook een andere toegangsweg was naar Helvoirt⁵ (zie ook in hoofdstuk 8 de Tiendkaart 1867). Toen de Fransen in 1748 Helvoirt binnenvielen, verboden zij de inwoners hun granen en andere voedingsmiddelen buiten het dorp te voeren. Zij moesten ze ter markt brengen "bij de gemeene lyndeboom opt Eyndt", waaruit blijkt, dat ook Helvoirt een dorpslinde had, die stond op het plein bij de Zwarte Leeuw. Het centrum van Helvoirt⁶ was oorspronkelijk gelegen tussen de oude kerk (NH) en de Zwarte Leeuw. De Helvoirtsestraat of Kerkstraat (thans Torenstraat) liep door in de Molenstraat. Het verbindingsstuk werd 't Eind genoemd, was breder dan beide genoemde straten en vormde een plein waarop lindes stonden. De concentratie van herbergen duidt er op dat er sprake was van een belangrijke verkeersweg. De kaart van Verhees uit 1798⁷ laat zien dat de weg van 's-Hertogenbosch naar Tilburg/Breda in Helvoirt liep via de Molenstraat. Ook het Ontwerp voor de Helvoirtseweg⁸ door Verhees (1805)⁹ laat zien dat de Molenstraat deel uitmaakte van die doorgaande weg. Als de reiziger, komende vanuit 's-Hertogenbosch zijn paarden niet had gedrenkt in herberg de Engel was er in Helvoirt op 't Eind en in de Molenstraat nog een ruime mogelijkheid.

Wanneer in 1822 in het kader van de uitbouw van het wegennet onder koning Willem I de (huidige Oude) Rijksweg wordt aangelegd, neemt het belang van de Molenstraat als doorgaande weg af. De Molenstraat wordt een lokale verbindingsweg tussen Helvoirt en Haaren, die zijn naam ontleent aan de (inmiddels gesloopte) standertmolen op de grens van beide gemeenten. Herberg en café aan de Molenstraat veranderen van bestemming.

De aanleg van spoorweg- en tramlijnen wordt in de 19de eeuw overgelaten aan het particulier initiatief. Zo wordt er een spoorlijn Tilburg-Nijmegen aangelegd waaraan Helvoirt in 1881 een station krijgt. Andere investeerders zijn geïnteresseerd in de aanleg van stoomtramwegen. Op 8 december 1897 dient de Stoomtramweg Maatschappij 's-Hertogenbosch – Helmond een aanvraag in voor de aanleg van een stoomtramweg van 's-Hertogenbosch naar Hilvarenbeek via o.a. Helvoirt en Haaren. Een actiegroep *avant la lettre* van veertien inwoners met o.a. A. van Iersel Mzn, N. Berkelmans en P. van Dongen maken "*..met gepaste eerbied..*" bezwaar: "*de schadelijke en droevige gevolgen voor het openbaar verkeer.....en de vrijheid van den weg daarvoor niet ten offer te brengen.*"¹⁰ Het komt niet tot een concessie. Maar op 4 januari 1912 besluit de Raad van de gemeente Helvoirt dat accoord moet worden gegaan met weer een (andere) aanvraag door M.G. Canters en J.J. Vürtheim voor een concessie voor een stroomtramlijn van 's-Hertogenbosch via o.a. Helvoirt en Haaren naar Tilburg. Zij voeren in hun aanvraag o.a. als argument aan de "*te ver afgelegene weg en station der S. Spoorweg.*"¹¹ Ook dit plan komt niet tot uitvoering. 't Eind blijft een kruispunt van de rijksweg met twee lokale wegen, de Molenstraat en de Kerkstraat (later de Torenstraat).

⁴ BHIC 343 Collectie kaarten en tekeningen van het Rijksarchief

⁵ M.C. van Iersel "Het Eijnd onder Helvoirt", in: *De Kleine Meijerij* Jaargang 2 nummer 12 bladzijde 2

⁶ BHIC 5011 Dorpsbestuur Helvoirt, 1340-1814

⁷ Idem als noot 3: Bijlage 1 pagina 9

⁸ Hier wordt bedoeld de Helvoirtseweg in Vught. Betreft ook een ontwerp van een rijkswegenplan.

⁹ BHIC 31243-75-144

¹⁰ BHIC 5148-1515

¹¹ BHIC 5148-1517

3. 2x Detail KADASTRALE HULPKAART uit 1838 met een "Omschrijving der geschetste perceeler" met vermelding van eigenaren¹²

¹² BHIC Kadaster Archiefviewer 2.0-Hulpkaart Helvoirt C 744 opgemaakt "6 July 1838"

Omschrijving der boven geschetste Perceelen.

Laatstvoorgaande Toestand.			Tegenwoordige Toestand.			
N ^o	Soort van eigend.	Grootte.	N ^o	Soort van eigend.	Grootte.	Namen der Eigenaren.
1449	Huis selt erf	12 00	744 ⁶	Huis selt erf	14 40	Berkelmans Hendrik
1466	Boomgaard	36 00	745 ⁷	Boomgaard	34 40	"
1467	Huis erf	06 20	746	Huis erf	02 29	Elings Cornelis
1440	Fuin	14 60	747	in een Schuur	01 64	"
1449	Huis	" 16	748	Fuin	02 01	"
1452	Fuin	01 16	749	"	11 20	"
1453	Huis erf	03 18	750	Huis selt erf	04 45	Beugen Jan van
1454	Fuin	02 05	751	"	04 08	Beugen Peter van
747	Huis selt erf	05 35	752	Fuin	02 68	"
728	Oliemolen erf	02 65	753	huus erf Schuur	04 93	Rijswijk Johannes Willem van
1463	Huis erf	02 59	754	Huis erf.	" 42	"
1464	"	02 16	755	Oliemolen erf	02 65	Dongen Cornelis van
1465	Fuin	07 00	756 ^c	Huis selt erf	09 50	Verhoeven wed. Nicolaas
1466	Pl. Bosch.	1 05 70	757 ⁷	Huis	" 29	"
1474	weiland	15 70	758	Fuin	07 36	"
1475	Huis erf	03 18	759	Wachhouk	1 01 10	Dongen Th. M. O. W. van Ziginsbeugen
			760	weiland	13 10	Boatel Ambrosius Oran
			761	Huis selt erf.	06 38	Smit te Helvoirt
		2. 24. 40			2. 24. 40	

Berkelmans, Hendrik	744 en 745
Elings, Cornelis	746, 747, 748, 749
Beugen, Jan van	750
Beugen, Peter van	751, 752
Rijswijk, Johannes Willem van	753, 754
Dongen, Cornelis van	755 (met oliemolen)
Verhoeven, Nicolaas Weduwe	756, 757, 758

4. Familie Berkelmans en CAFÉ DE KEIZER

Café de Keizer was gelegen in de zuidoost hoek van de (Oude) Rijksweg/Molenstraat. In het Schepenarchief R.17, over de verkoping van de Zwarte Leeuw, wordt dit aangeduid te liggen tegenover "*huijsinge genoempt den kijser*". Deze acte is van 6 Dec. 1680. In het Bossche Schepenarchief R.2397 bevindt zich een stuk van notaris Boxmeer de dato 11 Augustus 1682, waarin staat: "*tot Helvoirt in de uijtspanninghe de Keijser*".¹⁴ Francis Antony Berkelmans was tussen 1741 tot 1751 eigenaar en bewoner. In 1766 worden zijn kinderen als eigenaar vermeld, maar zij hebben het café verhuurd. In het eind van de negentiende eeuw wordt de familie Berkelmans genoemd "de Kuiper" als verwijzing naar het beroep dat daar (ook) sinds +/-1800 werd uitgeoefend. In de negentiende eeuw vindt er op deze locatie ook een kolenhandel plaats door opvolgende leden van de familie Berkelmans, met als laatste: Antonius Henricus Berkelmans (*1903). In 1931 wordt een bouwvergunning afgegeven voor een verbouwing van het café. Van 1938 tot 1958, met een onderbreking tijdens WOII, had de voetbalvereniging VV Helvoirt de beschikking over een voetbalveld achter Café De Keizer (voor een klein gedeelte ook gehuurd van de familie van Roessel). Op het terrein achter het café was ook een schietbaan van het Gilde Sint Catharina en Barbara. Na de verkoop eind jaren vijftig van de 20ste eeuw van de gehele complex koopt Toon Berkelmans van Willem van de Ven in het centrum van Helvoirt het uit 1772 stammende café tegenover de R.K. kerk en zet daar het hotel-café-restaurantbedrijf voort onder dezelfde naam.

5. EEN HERBERG, EEN STEEGJE met waterput

De omschrijving van de percelen op de hulpkaart 1838 zegt dat de percelen 746, 747, 748 en 749 eigendom waren van de schoenmaker Cornelis Elings. Als volgende eigenaren worden genoemd de timmerlieden Peter en Cornelis de Vos. In 1883 wordt de weduwe Nicolasina de Vos-Drijvers als (mede-)eigenaar genoemd. Vanaf 1887 worden de burens Nicolaas Berkelmans en zijn echtgenote Johanna Catharina Vink eigenaar. Van het eerste pand ten zuiden van Café De Keizer (op het perceel 746) werd de voorzijde omstreeks 1800 bewoond door de familie van Schijndel. Zij hielden er een herberg (café waar de reiziger ook kon overnachten). Niet is bekend of het een herberg betrof met of zonder drankvergunning. Er waren in de regio veel stille kroegen: er werd dan geschonken in de voorkamer van het woonhuis.

¹³ Foto uit verzameling van Annie van Roessel-Kolen

¹⁴ M.C. van Iersel "Op en langs onze wegen", in: *De Kleine Meijerij* Jaargang 4 nummer 2 bladzijde 6

15

< De voormalige herberg (met witte voorgevel het kadastraal nummer 746) naast Café de Keizer. Ook zichtbaar het steegje naar de waterput. Op de achtergrond links Hotel Café Restaurant De Zwarte Leeuw (in WOII door brand verwoest en in 1949 herbouwd) en rechts daarvan Bakkerij van Laarhoven.

In het steegje nabij de waterput.

< Piet (*7-3-70) en Pietje(*6-3-66) van Esch-de Kok (BHC gezinskaart Helvoirt 1920-1938 en Bevolkingsregister 1890-1920) trouwen in 1894, woonden in de woning achter de voormalige herberg. Zij krijgen een groot gezin, maar verschillende kinderen zijn jong overleden. Hun 50 jarig huwelijksfeest wordt in 1944 gevierd met een tocht naar de RK Kerk, met versierde platte wagens, met feestelijk geklede meisjes en mannen met hoge hoeden.

< Uit het familiealbum van Hanny van den Acker-van Iersel: voor de RK kerk in Helvoirt bij gelegenheid van het 50-jarig huwelijksfeest van Piet en Pietje van Esch

Tussen de percelen 746 (de voormalige herberg) en 750 lag het steegje met een waterput. Het perceel 750 is o.a. afkomstig uit het veel kleinere perceel 449 waarop een huis stond dat in 1791 eigendom was van de "weduwe Jan Smolders". Ook woonde daar Adriaan Janse Smolders. In 1838 staat perceel 750 op naam van Jan van Beugen, schoenmaker. De opstallen op perceel 750 zijn aanzienlijk groter dan die op de eerste detailtekening. Er is dus sprake geweest van een uitbreiding van de opstal. Later heeft achterste gedeelte ook gewoond Bartje van Esch (zoon van Piet en Pietje).

6. CAFÉ DE ROODE LEEUW later een smidse

De behuizing op de percelen 751 en 752 (zie de tweede detail-hulpkaart uit 1838) heeft een lange geschiedenis.¹⁵ In documenten uit 1556 wordt gesproken over *Een huys genoempt den Rooden Leuwe, schuere, stallinge, berch, brouwhuys, enz. 27 lopense aen dat eijnde, aen de gemeijne straot (afkomstig van Jan Lauwreijns Eelens). Herman Lambrecht Hoorsse draagt het op aan Jan Peter Lambrechts.*

In 1640 is De Roode Leeuw het object van een verdeling: *Catelij, wed. Mr. Wouter de Weijer geeft haar tochte in 1/6 gedeelte in eenre huysinge genoempt den rooden leuwe, op het Eijnde, aan Egon de Weijer.*

¹⁵ Foto uit verzameling van Annie van Roessel-Kolen

¹⁶ Idem als noot 14, jaargang 4 nummer 8 bladzijde 4

In 1654 wederom object van een verdeling: *Egon en Peter zonen van wijlen Mr. Wouter de Weijer in sijnen leven secretaris van Helvoirt ende wijlen Catelijne dr. van Mr. Egon de Gier. Erfdeijling huys enz. 9 lop. op het eijnde daer den Roden Leuw uut is hangende streckende van de cleijn Leijde tot de gemeijne straat.*

Van de ouderdom blijkt vervolgens uit: *Verklaring (uit 1715) over bouwvalligheid, de uyzinge, schuer, stallings ende brouwerij "den Roode Leeuw" op het eijnde (eigendom van Gijsbert Everts van Engelen, die kocht van de kinderen Marten Ansems van Tuyl).*

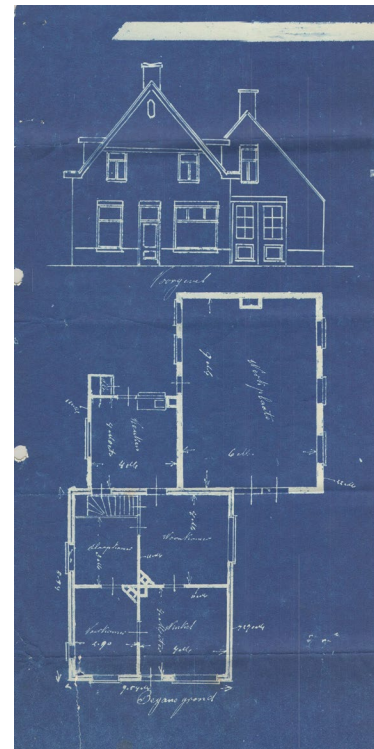
Tenslotte nog een verwijzing naar een vererving uit 1807: *Joseph Beex erft van Barthel Beex een huys en hof "de Rode Leeuw".*

Van 1860 tot 1908 hebben de percelen 751 en 752 met het naastgelegen Molenhuize/Rosen Haeghe een gemeenschappelijke geschiedenis.

**BHIC Kadaster Archiefviewer
Hulpkaart 1868.**

Notaris C.A.P. Verbunt heeft in 1860 de percelen 975, 976, 977 en 978 gekocht. Zijn schoonvader, notaris G. van der Heijden, koopt voor hem de percelen 751 en 752 (later de nummers 972, 973 en 974) en draagt deze aan hem over. Alle perelen komen in één hand. Verbunt bouwt Molenhuize (later genoemd Rosen Haeghe). Verbunt verkoopt het gehele complex. Dit geheel wordt ook weer doorverkocht aan P.M.J.M. Meuwese (zie hierna de geschiedenis van Molenhuize/Rosen Haeghe). Een van de erfgenamen van Meuwese verkoopt in 1908 de percelen 972, 973 en 974 aan Adrianus Johannuszn. van Iersel uit Vught. Zijn zoon Franciscus (1883-1965) bouwt hierop in 1935 een woonhuis met werkplaats (smidse) en winkel. Hiernaast detail uit de bouwvergunning.

BHIC 1801-4015

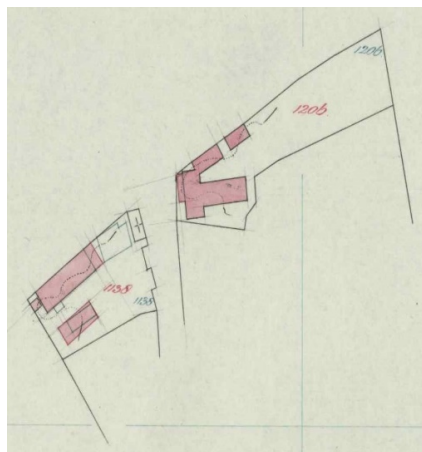
De broer van Franciscus van Iersel, "Graad de smid" woont in een éénkamerwoning aan de noordkant van het perceel. In 1935 wordt vergunning gegeven voor de bouw van woning met werkplaats en winkel; op 3 mei 1935 krijgt Franciscus een hypothecaire geldening van de minderjarige Martina Woutrina den Otter (3.400 gulden), voor de financiering van de nieuwbouw. De smidse wordt in 1950 voor een koopprijs van 7.000 gulden overgedragen aan zoon Petrus Gerardus van Iersel (*1918). Hij zet de smidse voort. Zijn vrouw Riet Rommen (*1928), drijft een winkel in huishoudelijke artikelen. In 1958 worden het geheel verkocht en gesloopt. "Piet en Riet de smid" verhuizen met smederij en winkel naar de Torenstraat in Helvoirt.¹⁷

¹⁷ <https://www.bhic.nl/ontdeken/verhalen/de-smidse-aan-de-torenstraat-53-te-helvoirt>

7. ROSEN HAEGHE

Ten zuiden van Café De Roode Leeuw, later de smidse van Piet van Iersel, stond voorheen de behuizing van de familie Willems Piggen. Omstreeks 1860 koopt de pas benoemde notaris C.A.P. Verbunt dit perceel en bouwt daar zijn woonhuis met kantoor en noemt het Molenhuize. Latere bewoners veranderen de naam in Rosen Haeghe. De geschiedenis van dit huis, gesloopt in 1960, wordt verteld onder <https://www.bhic.nl/ontdekken/verhalen/vijf-families-en-een-landhuis>.

8. Twee woningen aan de zuidwest hoek van het kruispunt met als laatste bewoners de families van Roessel en van Rijswijk: de boerderij aan de weg van Breda naar 's Bosch en de woning pal op de hoek met de Molenstraat t.o. Café de Keizer

<<Tiendkaart 1867 (BHIC 5129 3E16) Helvoirt Sectie C met rechtsboven het kruispunt en midden-onder Mariënhof (1812)

< BHIC detail Kadaster Archiefviewer Hulpkaart 1906 hoek Molenstraat//Rijksweg met de percelen 1206 (café) en 1138 (boerderij, de oliemolen is dan al gesloopt)

In de geschiedenis van de woningen van de families van Roessel en van Rijswijk staat een oliemolen centraal. Op detail 2 van de kadastrale hulpkaart uit 1838 heeft de oliemolen nummer 755.

De Zuid-westelijke hoek van "het Kruispunt" genaamd "het Eijnd" was in 1836 nog slechts bebouwd met één huis annex schuur en een oliemolen.¹⁸ Het behoorde in eigendom aan Jan Troeijen, kuiper, en zijn kinderen, benevens was Pieter Troeijen; - is toen verkocht door Notaris Wierdsma uit Oisterwijk, op 13 Juli van dat jaar. Het huis met schuur werd gekocht door Jan van Rijswijk- van Laarhoven, die er blijkbaar drie woningen van maakte. De oliemolen werd gekocht door de eerste assessor (Wethouder) van Helvoirt, Cornelis van Dongen voor f.2369.- benevens in onverdeeldheid samen door van Rijswijk en van Dongen, het grootste gedeelte van de daarbij liggende grond voor 236.- gulden. Het restant kocht zeker Johannes Verhoeven. Op de oliemolen rustte een cijns van vier gulden te voldoen aan het Rijksdomein per 10 April en op het gedeelte door Verhoeven gekocht, rustte een (...)cijns van vijf en vijftig centen. Op 4 September van datzelfde jaar hebben van Rijswijk en van Dongen deze onverdeeldheid gescheiden en wel zo, dat van Dongen het meest westelijk gedeelte kreeg met uitweg op de Rijksstraatweg. Reeds kort daarna heeft Assessor van Dongen, blijkens een Beschikking van de Commissaris des Konings d.d. 22 Januari 1839, vergunning gekregen om langs de grote weg nabij de bestaande oliemolen een huis met stal en schuur te mogen bouwen, onder beding, dat het te bouwen zeven ellen uit de as van de weg zou worden geplaatst. Volledigheidshalve zij hier aan toegevoegd, dat de drie lindebomen vóór dat huis, zijn geplant met vergunning van Waterstaat bij Besluit van 15 Juni 1893 No 149. Later is door de familie van Dongen deze boerderij vergroot door gronden in de omtrek aan te kopen. Op 13 December 1872 kocht de algemeen geziene Wethouder A.W. van Dongen, van de familie van Rijswijk, voor elf honderd gulden de drie woningen, hierboven genoemd, onder voorbehoud van de

¹⁸ Over de werking van een oliemolen en over de concessie aan van Dongen zie: M.C. van Iersel "De Oliemolen", in: *De Kleine Meierij* Jaargang 3 Nummer 1 bladzijde 2, deels als bijlage opgenomen in deze beschrijving

sloop van twee dezer woningen. De derde (dus de woning van de olieslager) met zijn naar de straatweg inclinerende zijgevel biedt thans nog een fragment van oud HELVOIRT. Wanneer de oliemolen is gebouwd, werd tot heden niet ontsluit. Hij is door de nu nog in leven zijnde Marinus van de Graaf gesloopt in de maand Mei 1905.¹⁹

20

Een kleindochter van Cornelis van Dongen: Adriana Maria (*1899) trouwt in 1924 met Willem Adrianus van Roessel (*1894). Zij gaan wonen in de boerderij. De oliemolen is dan al gesloopt. Zij krijgen 10 kinderen. Moeder overlijdt in 1941. Vader overlijdt in 1952. Twee kinderen emigreren (in 1954 en 1955) naar Canada. Na de verkoop van de boerderij in 1958 verhuizen de kinderen van Roessel naar de Molenstraat in Helvoirt waar zij een boerderij hebben gekocht van M.C. van Iersel. Ook worden met hem percelen grond geruild waarop hij zijn nieuwe huis Rosen Haeghe bouwt. Bij gelegenheid van familiebezoek wordt voor de geëmigreerde broer en zus een tegel gemaakt met daarop hun ouderlijk huis (zie afbeelding).

Volgens de omschrijving bij de kadastrale hulpkaart van 1838 (zie hiervoor onder hoofdstuk 3) had Johannes Willem van Rijswijk (in andere documenten genoemd van Rijsewijk), winkelier, in de zuidwest hoek van het kruispunt, twee percelen in eigendom: de nummers 753 en 754. Er wordt grond geruild met de burens, de familie van Dongen. Het bezit vererft binnen de familie van Rijs(e)wijk en tenslotte wordt Johannes eigenaar van de hoekwoning. Johannes van Rijs(e)wijk, in het dorp genoemd "Jan den Baai" was, samen met zijn twee dochters, uitbater van het ESSO-pompstation langs de (Oude) Rijksweg.

21

< 1951. Garage met pompstation. v.r.n.l.: de toren van de NH kerk, de garage, het torentje van het raadhuis, het woonhuis naast de garage, (het dak van) Hotel de Zwarte Leeuw en de zijgevel van bakkerij van Laarhoven.

Het voormalige ESSO pompstation van de familie Van Rijs(e)wijk²² aan de Oude Rijksweg valt buiten de context van deze beschrijving, maar heeft wel alles te maken met de verlegging van de N65. Met enige vertraging is het pompstation binnen Helvoirt verplaatst naar de nieuwe rijksweg. In 1961 werd het nieuwe pompstation geopend op de kop van de Julianastraat. Uitbaters hiervan waren ook weer Jan den Baai en zijn dochters.

¹⁹ M.C. van Iersel "Op en langs onze wegen", in: *De Kleine Meijerij* Jaargang 2 nummer 7 bladzijde 4

²⁰ Foto uit verzameling van Annie van Roessel-Kolen

²¹ Foto uit collectie BHIC [1631-000326](https://www.bhic.nl/ontdekken/verhalen/loop-naar-de-pomp) Fotograaf F.J.M. Moussault Fotopersbureau Het Zuiden

²² <https://www.bhic.nl/ontdekken/verhalen/loop-naar-de-pomp>

NASCHRIFT

Bovenstaande beschrijving hoort eigenlijk niet thuis in de serie van het BHIC "Ontdek hoe het was in keiveel verhalen". Alhoewel ik mijn eerste twaalf jaar in deze buurt heb gewoond, bevat deze beschrijving nauwelijks persoonlijke herinneringen. Jan en Annie van Roessel – Kolen hebben mij geholpen bij de samenstelling: Jan is in 1935 geboren in de hiervoor gemelde boerderij aan de Rijksweg en Annie gaf haar grote verzameling van foto's en ansichtkaarten (o.a. van Helvoirt) ter inzage. En natuurlijk is de - altijd vriendelijke en professionele - hulp van de medewerkers van het BHIC onontbeerlijk geweest. Maar de grootste verrassing was toch wel dat mijn eigen vader, o.a. in 1948, artikelen bleek te hebben geschreven die 55 jaar post mortem nog inhoud hebben gegeven aan deze beschrijving.

Eindhoven, augustus 2021,

Harrie van Iersel

BIJLAGE

M.C. van Iersel "Op en langs onze wegen".
Uit De Kleine Meierij jaargang 3 nummers 1 en 2
De Oliemolen (gedeelte).

(...). Men was toen aangewezen op kaarsen, die veel te duur waren voor geregeld gebruik; restte dus slechts de raapolie (...). Vrij algemeen werd raapzaad geteeld, niet alleen door landbouwers, (ofschoon wel in grotere hoeveelheid), maar ook door de burgerbevolking. (...). In de stoppeltijd (Augustus) werd het raapzaad (ter plaatse sloren genoemd) uitgezaaid op een beperkt stukje bouwland om in het najaar te worden uitgeplant (ingeploegd). Na de winter trad de groei en bloei in, gevolgd door de oogst, waarna het zaad gedorsen en gezuiverd, naar de oliemolenaar (gewoonlijk olieslager genoemd) gebracht werd. (...) De Helvoirtse oliemolen (...) stond tussen het thans door J. van Rijsewijk bewoonde hoekhuis en de boerderij van Van Roessel (...). De molen werd door een paard, (soms een blind) in beweging gebracht, waardoor de stenen begonnen te rollen en hierdoor het zaad geplet; - was het voldoende geplet, dan ging het naar het vuur in een ijzeren pan om te verwarmen; werd geroerd en in zakjes gedaan en geheid (geperst). Was de raapkoek voldoende van hardheid dan ging er automatisch een bel en stond het paard stil. Daarna werd de raapkoek recht gesneden en viel de ongelijke afval in "De Hel" van den olieslager. Deze afval was voor den olieslager, welke hem als usance toekwam. De familie van Dongen stond bekend als goede olieslagers (...). Het loon werd geregeld naar de hoeveelheid van het zaad maar kwam overeen met ongeveer vijftig centen per vat, en dit vat zal een gewicht gehad hebben van naar schatting 10 kilogram. De raapkoek was een gewild veevoeder van beste en onvervalste kwaliteit. Bij het bedrijf van olieslager werd ook een oliehandel gedreven. De naam raapolie werd doorgaans niet gebruikt; men sprak in de volksmond van Zuten Olie. Een regelmatig gebruik hiervan werd in nagenoeg elk gezin ook gemaakt bij het avondeten. Dit avondmaal bestond uit gekookte aardappelen met saus bestaande uit Zuten olie sterk verdund met water waarna karnemelkse pap. Het juiste jaartal, dat in het gebruik van dit avondmaal verandering kwam, is moeilijk op te geven. Mogelijk (...) ongeveer het jaar 1900.

M.v.I.